

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 56., BR. 1., 1. – 40., ZAGREB, veljača 2009.

Hrvatski se jezik voli znanjem.

O IZRICANJU NAMJERE

Jadranka Mlikota

Uvod

U suvremenom se hrvatskom književnom jeziku značenje namjere na razini jednostavne rečenice izriče prijedložnim padežnim izrazima.

Ti prijedložni izrazi na sintaktičkoj razini mogu biti priložne oznake (npr. Učim *radi znanja*.) ili nesročni atributi (npr. Učenje *radi znanja*.). Isto se značenje na razini složene rečenice izriče zavisnom namjernom rečenicom (npr. Učim *da bih znao*.).

Namjerna se surečenica pak pod određenim sintaktičkim uvjetima (subjekt glavne i zavisne surečenice mora biti isti) može preoblikovati u tzv. infinitiv namjere (npr. Otišao je *učiti*.).

Takve raznovrsne mogućnosti izricanja značenja namjere u dosadašnjoj jezikoslovnoj literaturi (posebice gramatičkoj starijoj i suvremenoj) necjelovito su opisane što se osobito odnosi na popis padežnih i prijedložnih izraza kojima se izriče navedeno značenje. Tako, primjerice, starija gramatička literatura u značenju namjere izdvaja i dativ zamjenice *što* kojim se izriče

„svrha u koju što jest ili biva i uzrok, s kojega što biva; na pr. Čemu je svieća, kad nije oči? Čemu bi hrpta žita, kad se ne bi jela. Čemu si se mlada udavala? Čemu brata ostavi svojega?“ (Divković, 1881.: 41.).¹

te „instrumentalis finalis“ kao vrstu uzročnoga značenja:

„Instrumental od imenice pokazuje cilj, svrhu, u koju biva, što se glagolom kaže (adverbijalna oznaka uzroka), n. pr. Koji *narodnim poslom* idu. Koji se ondje desio *narodnim poslom*. Ako se dogodilo, da sjutradan dođe kaka žena, da iste soli ili *kakijem drugim poslom*.“ (Divković, 1917.: 207.).²

Upravo je iz gornjih navoda dobro započeti promišljanje o samom značenju namjere s obzirom na to da starije gramatike navedeno značenje promatraju kao vrstu uzročnoga značenja,³ a što se u gramatikama suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika tek uzgred navodi. Naime, kada je riječ o značenju namjere i njezinu opisu na razini jednostavne rečenice u gramatikama suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika taj je opis normativan, a ponajviše usmjeren na razlikovanje „namjernoga“ *radi* od „uzročnoga“ *zbog*,⁴ ali se namjera ne promatra kao vrsta uzročnoga značenja. Namjeru kao vrstu uzročnoga značenja (finalni uzrok) od suvremenih gramatika navodi tek Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta J. Silića i I. Pranjkovića:

„Uzrok je naime širi od cilja (namjere), pa je cilj zapravo poseban tip uzroka. U rečenici *Sastali su se radi dogovora* dogovor nije samo cilj sastanka nego ujedno i uzrok.“ (Silić-Pranjković, 2005.: 218.)

Ostale suvremene gramatike ustraju na razlikovanju namjernoga *radi* od uzročnoga *zbog*, a razlikuju se iscrpnošću opisa i popisa prijedložnih izraza u tom značenju. Primjerice, u Gramatici hrvatskoga jezika S. Težaka i S. Babića značenje se namjere potvrđuje i trima najučestalijim izrazima za izricanje priložne oznake namjere, akuzativom s prijedlozima *na*, *za*, *po*:

„Sat kasnije navratismo se u krčmu *na ručak*. Seljaci su rušili voćke oko kuće *za ogrjev*. Mati dođe *po ogrtač*.“ (Težak-Babić, 2007.: 237.)

Tom se popisu u poglavlju: Padeži u rečenici, pridružuje još jedan akuzativni izraz – s prijedlogom *u*:

„Čvrsto se rukujemo *u znak* sporazuma. Zovne usplahirena vlast *u pomoć* vojsku.“ (Težak-Babić, 2007.: 296.)

¹ Tako i u Maretića, 1963.: 579.; Florschütza, 1916.: 222.; Pavešića, 1971.: 439.

² Tako i u Florschütza, 1916.: 236.

³ Takvo poimanje značenja namjere pronalazi se i u slovnica zagrebačke filološke škole kao i u gramatikama hrvatskih vukovaca. Vidi: Veber, 1859.: 53., 1876.: 129.; Divković, 1881.: 68.; Maretić, 1963.: 576.; Florschütz, 1916.: 135.

⁴ Vidi: Težak-Babić, 2007.: 237. – 238.; Raguž, 1997.: 132.; Ham, 2002.: 126.; Silić-Pranjković, 2005.: 218.

To je jedina suvremena gramatika koja akuzativu s prijedlogom *u* određuje i značenje namjere.⁵ U Praktičnoj hrvatskoj gramatici D. Raguža od akuzativnih je prijedložnih izraza namjera oprimgjerena samo uz akuzativ s prijedlogom *po*:

„Doći ćemo mi *po tebe*. – Idem *po kruh / po dijete u vrtić*. – Idem *po paket* na poštu.“
(Raguž, 1997.: 143.)

Uz već izdvojene akuzativne izraze s prijedlozima *na*, *o*, *po*, *za* te genitiv s prijedlogom *radi* značenje je namjere (kao vrsta uzročnoga značenja) u Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta J. Silića i I. Pranjkovića izdvojeno i uz prijedlog *oko* s istim padežom:

„Borili su se bezuspješno *oko prava* na mirovinu, Spremni su i za rat *oko nuklearke*, Već se dugo vodi rasprava *oko izbornoga zakona*“ (Silić-Pranjković, 2005.: 212.),

a u poglavlju: Ostale priložne oznake, namjera je potvrđena i instrumentalnim izrazom s prijedlogom *za*: „Otišli smo *za svojim poslom*.“ (Silić-Pranjković, 2005.: 308.) Ipak i u toj gramatici čvršća metodološka uporišta koja bi potvrdila neutralizaciju navedenih značenja – uzroka i namjere – nisu postavljena.

U ovom će se radu poći od navedene postavke da je u svakoj namjeri uvijek uključen i uzrok radnje što će pokazati je li u prijedložnim izrazima značenje namjere, kako ih bilježe suvremene gramatike, doista prepoznatljivo značenje namjere i je li neutralizacija s uzročnim značenjem uvijek podrazumljiva. Naposljetku, pokušat će se učiniti pomaci u poimanju izricanja namjere na razini složene rečenice, osobito glede izbora glagolskoga vremena u zavisnoj namjernoj surečenici.⁶

O namjernom *radi* i uzročnom *zbog*

Pregledom gramatika hrvatskoga jezika 19. st. i početka 20. st. uočava se da je genitivni izraz s prijedlogom *radi* određen kao vrsta uzročnoga značenja, odnosno značenjski pridružen prijedlogu *zbog* s istim padežom.⁷ Da je namjera doista uklopljena kategorija, dijelom uzročne, pa se značenje namjere može promatrati kao vrsta uzročnoga značenja – tzv. finalni uzrok – dokazivo je primjenom semantičke preinake prijedložnoga izraza u kojem se pretpostavlja značenje namjere, a tada i uzroka. Naime, polazišna se rečenica s takvim prijedložnim izrazom može

⁵ U starijim je gramatikama znatno češće potvrđivano značenje namjere akuzativa s prijedlogom *u*. Usp. „Traži novacah *u zajam*.“ (Veber, 1876.: 140.), „Otide sluga *u drva*.“ (Divković, 1880.: 28.), „Otide *u drva*. (t. j. da nasiječe i donese).“ (Florschütz, 1916.: 230. – 231.), „Idemo *u drva*.“ (Brabec-Hraste-Živković, 1968.: 233.).

⁶ O infinitivu se namjere zbog opsežnosti same problematike sintaktičkih mogućnosti izricanja namjere u suvremenom hrvatskom književnom jeziku u radu ne će govoriti.

⁷ Tek od Gramatike Brabeca, Hraste i Živkovića (1952.) razdvajaju se značenja „namjernoga“ *radi* i „uzročnoga“ *zbog*. U poglavlju Namjerne rečenice ta je vrsta priložnih rečenica potvrđena preoblikom priložne oznake namjere: „Idem u školu da se obrazujem. Idem u školu *radi* obrazovanja.“ (Brabec-Hraste-Živković, 1968.: 210.)

podvrgnuti preinačivanju, parafraziranju, i to tako da „namjera“ bude eksplicitno izrečena. Pri tom će isti prijedložni izraz kojemu je potvrđeno značenje namjere biti moguće još jednom preinačiti, parafrazirati, ali tako da se u istom prijedložnom izrazu prepozna i uzročno značenje (eksplicitno izrečeno riječju „uzrok“), pa će se to uzročno značenje prepoznati kao finalni uzrok. Kada je, dakle, riječ o finalnom uzroku, onda su značenja namjere i uzroka neutralizirana što potvrđuju primjeri iz građe:

1. Sve osobe čije smo uzorke uzeli *radi testiranja* (...) (*Iskon internet* 19. 2. 2006.)
 - namjera je uzimanja uzoraka testiranje
 - uzrok je uzimanja uzoraka testiranje
2. Dijelovi kostiju nisu uzimani *radi utvrđivanja* identiteta (...) (*Iskon internet*, 18. 2. 2006.)
 - namjera uzimanja nije utvrđivanje identiteta
 - uzrok uzimanja nije utvrđivanje identiteta
3. Populacija afričkih lavova izumrjet će u idućem desetljeću ako se ništa ne poduzme *radi spašavanja* preostalih 30 000 tih životinja, upozorili su u nedjelju znanstvenici. (*Iskon internet, Hina*, dpa, 26. 2. 2006.)
 - namjera je poduzimanja spašavanje preostalih 30 000 tih životinja
 - uzrok je poduzimanja spašavanje preostalih 30 000 tih životinja
4. Sudionici obveznih odnosa dužni su surađivati *radi potpunog i urednog ispunjenja* obveza i prava u tim odnosima. (*ZOO*, čl. 5.)
 - namjera je suradnje potpuno i uredno ispunjenje obveza i prava u tim odnosima
 - uzrok je suradnje potpuno i uredno ispunjenje obveza i prava u tim odnosima

U primjerima pak u kojima uz „namjerno“ *radi* ne može biti potvrđeno i uzročno značenje, genitiv je svrhe pogriješno uporabljen jer nije riječ o finalnom uzroku, već o nekoj drugoj vrsti uzročnoga značenja koje nije finalni uzrok:

5. Sunce i grije i granjiva *radi sirotinje* u Trakači, (...) (*Aralica, Dr 137*)⁸
 - * namjera je grijanja i granjivanja sunca sirotinja
 - uzrok je grijanja i granjivanja sunca sirotinja
6. Grabovac je viknuo, sjetivši se ptica s Prološkog jezera, i *radi družine i radi njega*. (*Aralica, Dr 54*)
 - * namjera su vikanja družina i on
 - uzrok su vikanja družina i on

Dakle, ako je genitiv s *radi* pravilno uporabljen, onda je u rečenici moguće uz značenje namjere prepoznati i uzročno značenje (jer svaka je namjera istodobno i uzrok radnje), ali u onim slučajevima kada uz isti prijedložni izraz izostaje potvrda namjernoga značenja, izrečeno je neko drugo uzročno značenje koje zahtijeva

⁸ Sličan primjer s uzročnim *zbog* navodi Maretić: „zbog sirota sunce grije.“ (Maretić, 1963.: 576.) O mogućnosti dvojake značenjske interpretacije vidi: Jonke, 1964.: 2., 2005.: 263.

i drugi uzročni prijedložni izraz; s obzirom na to da je u suvremenom hrvatskom književnom jeziku *zbog* s genitivom općeužročni prijedlog, to se na mjestu *radi* s genitivom u takvim primjerima može uporabiti *zbog* s istim padežom:

- Sunce i grije i granjiva *zbog sirotinje* u Trakači, (...)
- Grabovac je viknuo, sjetivši se ptica s Prološkog jezera, i *zbog družine i zbog njega*.

Utjecaj normativne literature koja ustraje na razlici značenja namjernoga *radi* i uzročnoga *zbog* s genitivom dovela je do toga da se u suvremenom hrvatskom književnom jeziku doista značenje namjere na razini jednostavne rečenice uporabno najčešće i izražava tim prijedložnim izrazom. Tako se tzv. genitiv svrhe razlikovno postavio u odnosu na uzročno *zbog* s istim padežom da se sama namjera više i ne promatra kao dio uzročnoga značenja. No kako svako *radi* s genitivom mora u sebe uključivati i *zbog*, ali kako svako *zbog* s genitivom nije istodobno *radi* (jer svaki uzrok nije i namjera), to su se ta dva prijedložna izraza razlikovno postavila kao jezične jedinice kojima se izražavaju središnja značenja – namjere s genitivnim prijedlogom *radi*, odnosno *zbog* za uzročno značenje s istim padežom.

Neutralizacija značenja namjere i uzroka u ostalim prijedložnim izrazima

Naprijed je rečeno da se u genitiva s prijedlogom *radi* neutralizira namjerno i uzročno značenje, ali ista metodološka postavka vrijedi i kada je riječ o bilo kojem drugom prijedložnom izrazu sa značenjem namjere:

7. (...) svake večeri kad iz kovačnice odlaze *na večeru i počinak*, na nebu, bilo oblačno ili vedro, vide užarene kotače koji posiplju usijane čavle. (Aralica, *Dr* 10)
 - namjera je odlaska iz kovačnice večera i počinak
 - uzrok je odlaska iz kovačnice večera i počinak
8. Otimaju se *o plijen*. (primjer preuzet, Silić-Pranjković, 2005.: 227.)
 - namjera je otimanja plijen
 - uzrok je otimanja plijen
9. Tragom što ga je ostavio za sobom kad je prvi put pošao iz podruma *po drva* (...) (Aralica, *Dr* 72)
 - namjera su polaska iz podruma drva
 - uzrok su polaska iz podruma drva
10. (...) hitao je on s vojskom *u pomoć* Hrvatskoj, pa tko ga je razumio? (Fabrio, *Bk* 123)
 - namjera je hitanja s vojskom pomoć Hrvatskoj
 - uzrok je hitanja s vojskom pomoć Hrvatskoj
11. (...) Zagvoždani su i Krstovčani po slami, u koju su ga bili upakirali *za prijenos*, poredali zemljano posuđe, bakre, lonce, crijepnje, lule i svirce za djecu. (Aralica, *Dr* 125)
 - namjera je upakiranja prijenos
 - uzrok je upakiranja prijenos

Razlog takvoj neutralizaciji značenja treba tražiti u srodnosti same namjere s uzrokom; naime, uzrok i namjera (svrha, cilj) radnje podudaraju se jer uzrok pokreće samu radnju, a cilj bi još trebao biti i njezinim rezultatom, posljedicom radnje. Zato je namjera istodobno uzrok, samo je uža od njega.⁹ Da je uzrok širi od značenja namjere, odnosno da se ne iscrpljuje samo u vrsti finalnoga uzroka, potvrđuju prijedložni izrazi uz koje je primjenom istoga postupka dokazano uzročno značenje, ali ne i značenje namjere:

12. Ipak su se pomakli *iz straha* (...) (Fabrio, *Bk* 18)
 - uzrok je pomicanja strah
 - * namjera je pomicanja strah
13. Ovime se i borimo *protiv diskriminacije* (...) (*Jutarnji list*, 7. i 8. 10. 2007.)
 - uzrok je borbe diskriminacija
 - * namjera je borbe diskriminacija

Bez jasnih metodoloških postavki značenje je namjere teško razlučivo od uzročnoga značenja (a i obratno) pa se u jezikoslovnoj literaturi često među primjerima istoga prijedložnoga izraza pronadu i oni kojima se neutralizacija značenja namjere i uzroka ne može potvrditi. Kao dobar primjer može poslužiti genitivni izraz s prijedlogom *oko* uz koji se navodi da

„posebno često dolazi uz glagole i imenice koji označuju svađu, sukob, borbu, rat, raspravu. Tada obično ima ciljno ili uzročno značenje, npr. *Svađali su se stalno oko imanja*. (...) *Borili su se bezuspješno oko prava na mirovinu*.“ (Silić-Pranjčević, 2005.: 29.)

Ako se uz navedenu značenjsku skupinu glagola (a to vrijedi i za imenice iste značenjske skupine) pokuša potvrditi značenje uzroka i namjere genitivnoga prijedložnoga izraza s *oko*, uočit će se da je ipak moguće preciznije razlučiti ta dva značenja. To potvrđuju već izdvojena dva primjera iz Gramatike J. Silića i I. Pranjčevića iz kojih je dokazivo:

- a) samo uzročno značenje: „*Svađali su se stalno oko imanja*“ [→ uzrok je svađe imanje, ne i: * namjera je svađe imanje]
- b) neutralizacija uzroka i namjere: „*Borili su se bezuspješno oko prava na mirovinu*“ [→ uzrok je borbe pravo (na mirovinu), ali i → namjera je borbe pravo (na mirovinu)]

Značenjska skupina glagola uz koje je u navedenoj gramatici određeno uzročno, ali i značenje namjere genitivnoga prijedložnoga izraza s *oko*, ipak ne podrazumijeva uvijek oba značenja; tako uz glagole govorenja koji znače kakav sukob mišljenja prijedložni izraz ima samo uzročno značenje.¹⁰ U istom je značenju, uzročnom, prijedložni izraz *oko* s genitivom uz glagole *svađati se* i *sporiti se* potvrđen i u građi:

14. Iako se s premijerom na aktualcu posvađio *oko poimanja svrhe, ciljeva i posljedica talijanskoga zakona*, Furio Radin koaliciju s HDZ-om nije doveo u pitanje (*Jutarnji list*, 1. 3. 2006.)

⁹ O tom vidi: Pranjčević, 2001.: 22.

- uzrok je svađanja poimanje (svrhe)
- * namjera je svađanja poimanje (svrhe)
- 15. Prvo se s bliskim suradnikom posvađao *oko zastupničkih ključeva*. (*Jutarnji list*, 1. 3. 2006.)
 - uzrok su svađanja (zastupnički) ključevi
 - * namjera su svađanja (zastupnički) ključevi
- 16. Mesud se nije imao *oko čega* sporiti. (*Aralica, Dr 170*)
 - uzrok je sporenja nešto
 - * namjera je sporenja nešto

No uz glagole koji znače nasilno oduzimanje čega (*otimati se, ratovati, boriti se* i sl.) isti prijedložni izraz ima uz uzročno značenje i značenje namjere:

- 17. Mora da joj je imponiralo što se toliki muškarci *oko nje* otimaju: (...) (*Šoljan, L 90*)
 - namjera je otimanja ona
 - uzrok je otimanja ona
- 18. Ratovali su *oko istočnih granica* (primjer preuzet, Barić i dr., 1999.: 187.)
 - namjera su ratovanja (istočne) granice
 - uzrok su ratovanja (istočne) granice

Posljednji navedeni primjer autori Hrvatskoga jezičnoga savjetnika navode kao mogućnost da genitiv s prijedlogom *oko* uz prostorno značenje („na području istočnih granica“) odrazi i značenje namjere („s namjerom da osvoje istočne granice“) s preporukom da

„tamo gdje može doći do preklapanja s prostornim značenjem, bolje je upotrebljavati prijedlog *radi*“ (Barić i dr., 1999.: 187.).¹¹

Osim toga, kada genitiv s prijedlogom *oko* ima značenje namjere (a tada uvijek podrazumijeva i uzročno značenje), kao potpuna semantička i sintaktička istovrijednica pojavljuje se akuzativni izraz s prijedlogom *o*, naravno uz istu značenjsku skupinu glagola:

→ Muškarci se otimaju *o ženu*.

Kako, pak, genitiv s prijedlogom *oko* uz glagole govorenja koji znače kakav sukob mišljenja ima samo uzročno značenje, ali ne i značenje namjere, izostaje i mogućnost zamjene prijedložnim izrazom *o+A* (primjeri 14. – 16.):

*Iako se s premijerom na aktualcu posvađio *o poimanju svrhe, ciljeva i posljedica* talijanskoga zakona, Furio Radin koaliciju s HDZ-om nije doveo u pitanje.

*Prvo se s bliskim suradnikom posvađao *o zastupničke ključeve*.

*Mesud se nije imao *o što* sporiti.

¹⁰ I u Hrvatskom jezičnom savjetniku oprimjereno je uzročno značenje genitiva s prijedlogom *oko* uz glagol *posvađati se*: „Posvađali su se oko komada zemlje.“ (Barić i dr., 1999.: 187.)

¹¹ U tom je primjeru prostorno značenje neutralizirano ne samo sa značenjem namjere, već i s uzročnim značenjem jer svaka namjera jest istodobno i jedna vrsta uzroka.

S obzirom na to da je u primjeru 18. neutralizirano prostorno značenje sa značenjem namjere (ali i s uzročnim značenjem), također se ne potvrđuje mogućnost zamjene genitivnoga izraza s prijedlogom *oko* akuzativnim s prijedlogom *o*:

*Ratovali su *o istočne granice*.

Stoga se ne može tvrditi da uz glagole (ali i imenice) koji označuju svađu, sukob, borbu, rat, raspravu prijedložni izraz *oko+G* ima i uzročno i namjerno značenje; oba su značenja neutralizirana samo ako *oko+G* dolazi uz glagole koji znače nasilno oduzimanje čega, dok uz glagole koji znače kakav sukob mišljenja izostaje neutralizacija značenja, a prijedložni je izraz samo uzročnoga značenja.

Namjerna rečenica

Na razini se složene rečenice značenje namjere izriče zavisno složenom namjernom rečenicom. Kao vrsta priložnih surečenica namjerna rečenica nastaje uklapanjem (uvrstavanjem) u glavnu surečenicu kao njezina priložna oznaka namjere.¹² U suvremenim gramatikama opis se namjerne rečenice razlikuje ponajprije u opisu izbora glagolskoga vremena/načina predikatnoga glagola zavisne namjerne surečenice. Izbor prezenta, odnosno kondicionala prvoga predikatnoga glagola zavisne namjerne surečenice donose sve suvremene gramatike¹³ što posve odgovara primjerima iz građe:

19. A ona je profitirala od graditeljske pobjede: već su je preoteli sezoncima u kantini i angažirali *da trajno pjeva u hotelu*. (Šoljan, *L* 87)¹⁴
20. ... vidim gdje na brodicu, u brazdi, jedre među otoke do grada *da u njemu dožive susret s carem*, ... (Fabrio, *Bk* 92)
21. pisano [su] se obratili vlasniku Osijek Konfekcije *da ih primi* na razgovor. (*Glas Slavonije*, 9. 3. 2006.)
22. Dosadan Britanac se prvo mora napiti *da bi prišao ženi*, (...) (*Jutarnji list*, 10. 3. 2006.)
23. Tko drugome ozbiljno prijeti kakvim zlom *da bi ga ustrašio* ili uznemirio, kaznit će se novčanom kaznom (...) (*KZ*, čl. 129., st. 1.)
24. Čekali bi da se on udalji, *da bi nastavili pravi razgovor*. (Šoljan, *L* 59)

Razloge nemogućnosti uporabe drugoga glagolskoga vremena/načina osim prezenta/kondicionala izravno navode autori Gramatike hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta; naime, sama je namjera

¹² O namjernoj rečenici osobito: Katičić, 2002.: 275. – 282.

¹³ Vidi: Težak-Babić, 2007.: 269.; Raguž, 1997.: 428.; Katičić, 2002.: 275., 281.; Ham, 2002.: 154.; Barić i dr., 2003.: 498.–499.; Silić-Pranjeković, 2005.: 346.

¹⁴ Veznik *da* nije jedini veznik namjernih surečenica, ali je stilski najneutralniji, najuobičajeniji veznik tih priložnih rečenica. Stoga se i namjerna rečenica u ovom radu opimjeruje samo tim veznikom.

„po svojoj naravi neizvjesna, hipotetična, pa se onda izražava onim glagolskim oblicima kojima se inače i zražava neizvjesnost, pretpostavljenost (a to su baš prezent, posebno prezent svršenih glagola, i kondicional).“ (Silić-Pranjaković, 2005.: 346.)

Stoga kao neovjerene rečenice autori navode one s perfektom predikatnoga glagola zavisne surečenice

(**Otišli su u šumu da su nabrali gljiva.*), futurom prvim (**Otišli su u šumu da će nabrati gljiva.*), odnosno futurom drugim (**Otišli su u šumu da budu nabrali gljiva.*).¹⁵

No da se u namjernoj rečenici na mjestu predikatnoga glagola zavisne surečenice može pojaviti i futur prvi, doznaje se iz ponekih suvremenih gramatika: Raguževe Praktične hrvatske gramatike,¹⁶ Katičićeve Sintakse hrvatskoga jezika¹⁷ i Institutove Hrvatske gramatike.¹⁸ U Sintaksi se hrvatskoga jezika donosi napomena da takav futur u namjernoj rečenici: „tada ne označuje budućnost, nego sadašnju pripravnost da se radnja vrši“ (Katičić, 2002.: 280.), a primjeri:

„*Pa potegnu teška buzdovana / da će njime udariti Arapina (Npj) – Nadrije Turčin da će Zetu prijeći* (Martić, Osvetnici 5, 1000).“ (Katičić, 2002.: 280.)

potvrđuju češću uporabu u ranijim razdobljima hrvatskoga jezika. Osim veznikom *da* s futurom predikatnoga glagola zavisne surečenice, ona je mogla biti uklopljena u rečenično ustrojstvo glavne surečenice i vezničkim riječima *kako*:

„*Uze kaljaču i razmahnu kako će ga udariti preko lica*“ (Katičić, 2002.: 281.)

i *li*:

„*Neka ga noge nose u crkvu neće li pobratim onda otići*“ (Npr. 171.)“ (Katičić, 2003.: 282).¹⁹

S obzirom na to da i primjeri namjernih rečenica s vezničkim riječima *kako* i *li* praćeni predikatnim glagolom zavisne namjerne surečenice u futuru prvom također pripadaju ranijem razdoblju hrvatskoga jezika, razložno je postaviti pitanje je li takav futur u namjernoj rečenici doista osobitost suvremenoga hrvatskoga sintaktičkoga sustava. Odgovor na pitanje daje proučena građa u kojoj se, premda rubno, ipak potvrdila mogućnost da se u namjernoj rečenici uporabi i futur prvi:²⁰

25. Promatrajući te stare i tako intimno poznate stvari Filip je pomirisao svoje prste, *ne će li na njima osjetiti miris mokre dječje spužvice* i čuti škripu pisaljke, što se teško i nezgrapno miče po vlažnoj plosi pločice. (Krlježa, PFL 20)

¹⁵ Vidi: Silić-Pranjaković, 2005.: 346.

¹⁶ Vidi: Raguž, 1997.: 428.

¹⁷ Vidi: Katičić, 2002.: 280.

¹⁸ Vidi: Barić i dr., 2003.: 499.

¹⁹ Obje vezničke riječi (*kako*, *li*) uz futur prvi u zavisnoj surečenici navode: D. Raguž, 1997.: 428.; Barić i dr.: 2003.: 500., 501.

²⁰ I u Hrvatskoj gramatici zabilježen je primjer futura prvoga u namjernoj rečenici u stvaralaštvu S. Kolar, čiji književni opus obuhvaća prvu polovicu 20. st.: „*Protivno svom običaju nije usput zvjerao po poljima n e ć e l i ugledati kojeg zeca.* (S. Kolar)“ (Barić i dr., 2003.: 501.)

26. Onda su se Glista i njegov Tatek odselili nekam bogu za leđima, jer su im kućicu srušili *da će graditi drugu traku autoputa*, ali je još nisu ni počeli pa tu već nekoliko godina igramo viktoriju. (Majdak, *KSM* 8)

Takav futur u namjernoj rečenici stilski je obilježen, ali ipak moguć izbor glagolskoga vremena.

Odluku starinskoga i pučkoga stila ima i futur drugi u namjernoj surečenici o čemu se kao mogućnosti doznaje samo iz Katičićeve Sintakse hrvatskoga jezika, no uz primjer se

„*Ajdemo (reče mu kralj) na drugu planinu s koje se samo jedan dio puka vidi da ako ga odonlem mogao budeš prokleti.* (Kačić, *Korabljica* 99)“ (Katičić, 2002.: 282.)

napominje da je takvo „izražavanje starinsko i nije uobičajeno u suvremenom hrvatskom književnom jeziku.“ (Katičić, 2002.: 282.) Navedenu tvrdnju potkrjepljuje proučena suvremena građa u kojoj nije pronađen ni jedan primjer takva uklapanja namjerne rečenice.

Zaključak

Opis sintaktičke uloge priložne oznake namjere izrečene prijedložnim izrazom potvrdio je značenje namjere kao vrstu uzročnoga značenja, a pri tom se uzročnom značenju pristupilo kao kategoriji široj, nesvedivoj samo na vrstu tzv. finalnoga uzroka. U tom smislu, premda normativno jasno istaknuta potreba razlikovanja namjernoga *radi* od uzročnoga *zbog* s istim padežom – genitivom, ona se metodološki potvrdila neodrživom s obzirom na to da je namjera samo vrsta uzročnoga značenja pa je u svakom *radi* uključena i uzročnost.

Kada je pak riječ o izricanju namjere složenom rečenicom, pogled u suvremene gramatike pokazao je nedostatnu opisanost mogućnosti uporabe futura prvog u namjernoj rečenici; primjere uz takav futur u gramatikama suvremenoga hrvatskoga jezika treba dopuniti novima – suvremenima, s obzirom na to da kao stilski mogućnost futur prvi u namjernoj rečenici uporabno postoji u suvremenom jeziku.

Literatura

- Barić, Eugenija i dr., 1999.: Hrvatski jezični savjetnik, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena i Školske novine, Zagreb
- Barić, Eugenija i dr., 2003.: Hrvatska gramatika, četvrto izdanje, Školska knjiga, Zagreb
- Brabec, Ivan, 1984.: Sto jezičnih savjeta, četvrto izdanje, Školske novine, Zagreb
- Brabec, Ivan – Hraste, Mate – Živković, Sreten, 1968.: Gramatika hrvatskosrpskoga jezika, 8. neizmijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb
- Divković, Mirko, 1880.: Nauka o izreci za školu, Zagreb
- Divković, Mirko, 1881.: Sintaksa za školu, Zagreb
- Divković, 1917.: Oblici i sintaksa hrvatskoga jezika za srednje škole, 12. prerađeno izdanje, Zagreb

- Dulčić, Mihovil, 1997.: Govorimo hrvatski. Jezični savjeti, priredio Mihovil Dulčić, Hrvatski radio, Zagreb
- Florschütz, Josip, 1916.: Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole, treće izdanje, (pretisak 2002.), Zagreb
- Ham, Sanda, 2002.: Školska gramatika hrvatskoga jezika, Školska knjiga, Zagreb
- Jonke, Ljudevit, 1964.: „Jedno je uzrok, a drugo namjera“, Telegram, Zagreb, V, 225 (14. VIII. 1964.), str. 2., u knjizi: Ljudevit Jonke, 2005.: O hrvatskome jeziku u Telgramu od 1960. do 1968., priredio Ivan Marković, Pergamena, Zagreb
- Jonke, Ljudevit, 1965.: Književni jezik u teoriji i praksi, drugo izdanje, Znanje, Zagreb
- Katičić, Radoslav, 2002.: Sintaksa hrvatskoga književnog jezika, treće poboljšano izdanje, HAZU i Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Maretić, Tomo, 1963.: Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, treće, nepromijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb
- Pavešić, Slavko, 1971.: Jezični savjetnik s gramatikom, uredio Slavko Pavešić, Matica hrvatska, Zagreb
- Pranjković, Ivo, 2001.: Druga hrvatska skladanja. Sintaktičke rasprave, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Raguž, Dragutin, 1997.: Praktična hrvatska gramatika, Medicinska naklada, Zagreb
- Silić, Josip – Pranjković, Ivo, 2005.: Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, Školska knjiga, Zagreb
- Težak, Stjepko – Babić, Stjepan, 2007.: Gramatika hrvatskoga jezika, priručnik za osnovno jezično obrazovanje, 6. izdanje, Školska knjiga, Zagreb
- Tkalčević, Adolfo Veber, 1876.: Slovnica hrvatska za srednja učilišta, treće izdanje, Zagreb
- Vidović, Radovan, 1969.: Kako valja – kako ne valja pisati, Matica hrvatska, Zagreb
- Vidović, Radovan, 1983.: Jezični savjeti, Logos, Split

Izvori

- Aralica, Ivan, 1984.: Duše robova, Znanje, Zagreb
- Fabrio, Nedeljko, 1990.: Berenikina kosa, Znanje, Zagreb
- Krleža, Miroslav, 1995.: Povratak Filipa Latinovicza, Zagrebačka stvarnost, Zagreb
- Majdak, Zvonimir, 1978.: Kužiš stari moj & Stari dečki, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb
- Šoljan, Antun, 1996.: Luka, Erasmus, Zagreb
- Glas Slavonije, 9. 3. 2006.
- Jutarnji list, 1. 3. 2006., 10. 3. 2006., 7. i 8. 10. 2007.
- Iskon internet 18. 2. 2006., 19. 2. 2006.
- Iskon internet, Hina, dpa, 26. 2. 2006.
- Kazneni zakon, u: Ivan Burić, 2006.: Novi kazneni zakon sa zbirkom propisa i praktičnim primjerima, priredio Ivan Burić, Vizura, Zagreb
- Zakon o obveznim odnosima, u: Prelević, Božo i dr., 2007.: Zakon o obveznim odnosima, „Propisi.hr“, časopis za pravnu praksu, 12, Zagreb

Sažetak

Jadranka Mlikota, Filozofski fakultet, Osijek
UDK 81'367, izvorni znanstveni rad
primljen 1. prosinca 2008., prihvaćen za tisak 20. siječnja 2009.

On Expressing Purpose

In this paper the author proves that the meaning of purpose always contains a neutralized causal meaning, which is corroborated by prepositional phrases with the syntactic function of adverbial of purpose. On the complex sentence level the author suggests shifts in the comprehension of the same meaning – that of purpose – especially regarding the choice of tense in the subordinate purpose clause.

UZ POVIJEST HRVATSKE STANDARDIZACIJE

Nataša Bašić

Zanimanje za hrvatski jezik i književnost u međunarodnoj je slavistici oživjelo nakon raspada Jugoslavije i uspostave hrvatske države, pa se posljednjih godina pojavilo više pregleda i sinteza. Jezikoslovnim je radovima zajedničko traganje za teorijskim modelom koji bi odgovarajuće obuhvatio i opisao složenost hrvatske jezične zbilje u dijakronijskom i(li) sinkronijskom presjeku, a književnopovijesnima je radovima zajedničko sagledavanje hrvatske okomice u višestoljetnom slijedu njezina osobita tronarječnoga (trojezičnoga) prepleta. Neke među prinosima obilježuje visoka akribičnost, druge nedovoljno poznavanje literature i samoga predmeta, odnosno nekritično preuzimanje strukovno već napuštenih gledišta pa se pri njihovu čitanju stječe dojam kao da se struka neprestance vrti u krugu.

U prvoj skupini radova valja izdvojiti antologiju čeških prepjeva tisućljetnoga hrvatskoga pjesništva od Bašćanske ploče do naših suvremenika, koja je pod naslovom *Koráb korálový, Tisíc let charvátské poezie v díle stovky básníků* (Korablja od koralja, tisuću godina hrvatskoga pjesništva u djelu stotinjak pjesnika) objavljena u Pragu 2007., a sastavio ju je i znalačkom uvodnom studijom popratio češki književni povjesničar i prevoditelj Dušan Karpatský.¹ Jednako je uspješna bila i poljska kroatistica Barbara Oczkowa, koja je u svojoj sintezi povijesti hrvatskoga književnoga

¹ O značenju i vrijednosti prepjeva te uvodnoj studiji pisala je Dubravka Dorotić-Sesar: „Knjiga je tako domišljena, tako pomno i skladno uređena i dotjerana s takvom akribijom da ljubiteljima poezije koji traže više daje i više nego što traže; Karpatský ju je ispunio podacima i informacijama koje su plod iskustva prevoditelja, žara istraživača i sustavnosti znanstvenika“ (Dorotić-Sesar, 2007.)